

Hanna Wolff

Jézus, a férfi

Jézus alakja mélypszichológiai szempontból

V. rész

A kollektív árnyék

JÉZUS OLYANNAK MUTATKOZIK környezetében, amilyen. Ezzel máris el van vetve a későbbi fejlemények és a tragédia magva; Jézus lénye és lényege vált ki mindent – spontánul, következetesen és eltéríthetetlenül. Így kerül sor arra, hogy *Jézus minden szavával és gesztusával*, akarva és még gyakrabban akaratlanul valami egészen elviselhetlent csinál a környezete számára: *leplezi a kollektív árnyékot*.

Mélypszichológiailag „árnyékon” értjük mindazt, amit nem éltünk meg, ami elsüllyedt, amit elfelejtettünk, háttérbe szorítottunk, elfojtottunk, röviden: *önmagunk „másik” oldalát*. Ez a „másik” nem csupán rejtőzik a tudattalan homályában, hanem többnyire a psziché és a személyiség „sötétebb” oldala is. Ezt az „árnyékot” kritikusan tudatossá kell tennünk, különben naivul és *tudattalanul kivetítjük*, és ebben a projekcióban fogjuk megélni.

Jézus környezete szinte kizárólag ezt csinálta. A Tóra szerinti vallásosságot (úgy-ahogy) gyakorolva a farizeusok felszínes öngazolásában élnek, gigantikus méretű elfojtási, illetve kivetítési folyamatban, nemcsak egyénileg, hanem kollektíven is.

Jézus valami hallatlant tesz: *felszólítja környezetét, hogy a projekcióból „vegye vissza” közös, kollektív árnyékát*, ismerje fel mint sajátját, és fogadja el. Ezt a folyamatot jellegzetesen mutatja be Mk 7,15-ben lejegyzett szava („Nem az teszi tisztátalanná az embert...”); ez az ige klasszikus módon fogalmazza meg az árnyékpszichológia alapelvét. Hogy elővételezzük a végeredményt: a zsidó kollektívum nem volt képes elfogadni Jézus „terapeutikus eljárását”, így Jézus maga válik a projekciók hordozójává, elvetetté és istentelenné, akit ki kell irtani; Pilátus csak ravaszul beleszólt, de jelentéktelen figura a drámában...

DE NE ROHANJUNK ELŐRE! *Nézzük meg előbb négy problémakörön, hogyan leplezi le Jézus a kollektív árnyékot*, hogy felelős elfogadásához vezesse kortársait.

Elsőként gondoljunk a farizeusokhoz intézett, megtérésre felszólító beszédeire. A folyamatos elfojtás és kivetítés azt eredményezi, hogy a dolgokat sosem nevezik valódi nevükön, s ami még súlyosabb, hogy kerülnek a problémák lényegének megközelítését. Jézus egyszerűen és találon nevezi ezt a magatartást képmutatásnak: Mt 23,1-36. – Mivel (igazi férfihoz méltóan) jogos („szent”) harag motiválja Jézust e beszédekben, helytelen „gyalázkodó/gúnyolódó beszédnek” nevezni őket. A haragot magas etikai minősítés illeti meg, ellentétben pl. a dühöngéssel, ami ellenőrizetlen indulatok kitörése. Haragra csak bizonyos volumennel rendelkező személyiség képes; az átlag túl gyenge és szerény hozzá. (F. Kattenbusch szerint „Isten haragja” azt jelenti, hogy Isten valóban „szívén viseli” az ember tevékenységét, a legmélyebben „részes” abban, ha az ember hamis cse-

lekvését kell néznie.) – Ennek megfelelően kell értékelnünk Jézus „haragos beszédeit”, nem kell szabadkozniuk miattuk, ellenkezőleg, meg kell csodálnunk értük. Ráadásul még egy másik, pszichológiailag jellemző motívum is megszólal bennük: a humor (menta, ániusz ↔ irgalmasság, hűség; szűnyog megszűrése, teve lenyélése).

Egy *másik* problémakörben Jézus különösen *az irgalmatlanságot tárja fel*, amely a kollektív árnyék helyzetben való raboskodást gondolkodás nélkül a gyöngék ellen irányítja. E gyöngék köze tartoznak a nők (különösen az özvegyek), az idős szülők és a gyerekek. Egyáltalán, az embertársakkal szemben szabályokba merevedett magatartásról van szó. Jézus következetesen védelmébe veszi a gyöngéket (Jn 8,1-11 – Mt 23,14 – Mk 7,9-13 – Mt 10,10; 18,5)!

(Megjegyezzük: Jézus számára nők — s persze a többi „gyöngék”: az idősek, rabszolgák, gyerekek is — egyenrangúak. Amikor házassági kérdésekben előkerül az írás, Jézus kivétel nélkül mindig a Teremtés könyve 1. fejezetére utal: Isten „férfinak és nőnek” teremtette az embert (Mt 19,4). Az egész patriarchális tradíció azonban ezzel szemben kizárólag a 2. fejezetre hivatkozik: Ádám bordájából teremtés – utólagosan – „segítőtársul”. Jézus nem egyensúlyozta ki a két forrást, hanem hangsúlyozott kizárólagossággal az 1. fejezetre támaszkodott!...)

Az árnyékhelyzet különösen a parancsok megtartásának módját teszi zavarossá – ez a *harmadik* problémakör. A ritualizmust, *a nyilvános konvenciókat Jézus formalizmusként leplezi le*, amely megöli az igazi értékeket. Különösen a szombati gyógyítások problematikája tartozik ide (Jn 9,1-41, főképp a 24c vers; Lk 13,10-17; 14,1-6), és egyáltalán a szombat megtartása körüli viták (Mt 12,1-8), de a helyes imádság, bűjt és alamizna kérdése is (Mt 6.1-4.5-8.16-18). Mindezzel az élettelel formalizmussal Jézus ezt az alapszabályt szegezi szembe: A parancs nem önmagáért, hanem az emberért van (vö. Mk 2,27).

Egy *negyedik* kört is súlyosan érint az árnyékhelyzet: a „végső, metafizikai” vonatkozásokra gondolunk, a nyilvános vagy hivatalos hitbeli magatartásra. Ami e tekintetben Jézus szerint megromlott, tönkrement, kifacsarodott, azt így lehet közös nevezőre hozni: *a hit jogi ügyletté lett*. Mélypszichológiailag ez azt jelenti, hogy az integrálatlan ember a maga elfojtási görcsével és projekciós viselkedésével makacsul igazolni akarja önmagát, és ál-legitimációkat keres, egészen az istenképig menően. Ezért ebben az összefüggésben hangzanak el Jézus leghatásosabb szavai, legszemléletesebb képei, példabeszédei; mind arra szólítanak fel, hogy mondjunk le az „érdem-, igény- és jutalomgondolkodásról” (ide tartozik a tékozló fiúról, a gonosz szolgáról, a kései szőlőmunkásokról s a két adósról mondott példabeszéd: Lk 15,11-32; Mt 18,23-35; Mt 20.1-16; Lk 7,41-43). Isten öröme, dicsősége és fonsége abban áll, hogy aján-

dékoz és szeret, és szeretik őt: aki tapasztalatot szerez erről, s akit ez a tapasztalat megváltoztat, az képes föllelkedni, és annak kell föllelkednie Isten nagylelkűségének követésére. Erre utal az ellenszereget parancsa is (Mt 5,43-48).

Ezen a döntő ponton maga a keresztény hagyomány is kapitulált, és saját kapitulációját elrejtendő adta Jézus szájába ezt az igét „...egyetlen ióta sem vész el a törvényből...” (Mt 5,18). Ha így lenne, akkor Jézus nem mondhatta volna el legtöbb mondatát, nem tehetné volna meg legtöbb tettét. A kritikai kutatás konzervatív tendenciájú, zsidókeresztény retusálást lát az idézett mondatban.

(A fordító megjegyzése: *A Szerző féligazságot vall a negyedik pontban. Az érdek és azok jutalmazásának gondolata sokszorosan kimutatható Jézus gondolatvilágában. Baj akkor keletkezik csak, ha valaki az érdek egyedül üdvözítő voltát képviseli, másrészt helytelenül szembeállítja az osztó igazságosság és a szeretet fogalmát, harmadrészt a jutalmazásban, illetve büntetésben naivul Isten közvetlen működését feltételezi, negyedrészét úgy gondolja, hogy az egyik igazság – „Isten feltétel nélkül és mindenkit végtelenül szeret” – fölöslegessé teszi a másikat: „jó tetteink elnyerik jutalmukat, gonosz tetteink büntetésüket”).*

Jézus **nemcsak szavakkal leplezte le** a kollektív árnyékot, hanem teremtoi módon, kiengesztelő, megnyerő magatartással „elő is élte” ezt a leleplezést. Legbeszédebb példája ennek Zakeus meglátogatása (Lk 19,1-10) és a hasonlók, amelyek nyomán ellenfelei úgy vélekedtek róla: „Falánk és borissza ember, a vámosok és bűnösök barátja” (Mt 11,19). Sőt, amint H. Braun írja: „Jézus nemcsak élőlte azt, amit az embertársak iránti helyes

nyitottságon értett: magatartása fölhatalmazta és fölbátorította azokat, akik készek voltak önmaguk feladására. Ily módon nemcsak prédikálta a kegyelmet, hanem meg is valósította.”

Eddig csak példákat hoztunk fel Jézus árnyékteleplező magatartására, de nem értelmeztük pszichológiailag kielégítően a folyamatot, amely itt zajlik.

A KOLLEKTÍV ÁRNYÉK PROBLÉMÁJA ELŐSZÖR IS azt jelenti, hogy Jézusnak egyénekké van dolga, s bármilyen messzemenően vagy intenzíven részesedjenek is ezek a társadalmak kollektív árnyékában, s bármennyire „egyvalakivé” („az ember”) vagy egy „számmá” kop-tassa is őket a kollektív árnyék, valamiképpen mégis egyedek, és így felelősek önmagukért. A felelősség e maradéka alapján döntenek Jézus mellett vagy ellen. De *mit jelent pszichológiailag az „igen”, és mit jelent a „nem”?*

Az „igen”-t a morálisan és szociálisan deklasszáltak mondják. Mi zajlik ilyenkor bennük? A legjobb válasz a farizeus és a vámos példabeszéde nyújtja. A farizeus mindent eljártzik, imája hiábavaló, hiszen csak öntetszelgő póz. Egyet nem akar a farizeus, most sem és soha: saját árnyékát felismerni és elismerni, a saját magában rejtőző „legocsmányabb embert”, ahogyan Nietzsche mondja. A farizeus tovább él élethazugságában. „Az adóvégrehajtó azonban mellét verte, és ezt mondta: Isten, légy elnéző irántam, én pocsek ember vagyok” (Lk 18,9-14). *Elismeri a saját árnyékát!* Ez az a jelentőségteljes pszichikai folyamat, amely nem csupán a belső ember sorsáról dönt, hanem – amint Jézus is biztosít róla – Isten előtti helyzetünk szempontjából is ez a döntő.

Ha az ember valódi lény, „a tényleges én” jut szóhoz, akkor ez mindig egyfajta vereséget jelent az Én számára, és pedig az Én szűkössége, korlátoltsága, ön-hittsége vagy szélsőséges merevsége számára. Ezt *a vereséget zsebre kell vágnia* ahhoz, hogy fény támadhasson ott, ahol addig árnyék volt, amint Freud mondja. Ez keserű dolog, elviselhetetlennek tűnik. De (amint az analízisre is, úgy) Jézusra is csak az képes „igen”-t mondani, aki „igen”-t tud mondani saját árnyékára.

S mit jelent „nem”-et mondani Jézusra? Nem mindig ugyanaz a „nem” hangzik el. Az egyik pszichológiai csoport az, amely *lényegi gyengesége miatt* mond „nem”-et (e csoport tipikus képviselője a „gazdag ifjú”). Ez a ma tömegessé vált típus az ideális táptalaja minden tömegideológiának is, és minden kollektív árnyékknak. Az „Én” vagy az akarat gyöngeségéről lehetne beszélni, de igen gyakran valami komolyabb áll emögött, ezért használjuk a „lényegi gyengeség” kifejezést, ami a személy lényegi magvának vagy *a személy dinamikus alapidentitásának alapvető gyöngeségére utal* („nagy és kis entelecheiák” – mondja Arisztotelész, „öt, két vagy csak egy talentum” – mondja Jézus”, Mt 25,14-30 és Lk 19,11-26). Az emberek különbözőségének végső rejtélyét érintjük itt. Ez a csoport veszélytelen Jézusra. Nevetnek és gúnyolódnak legfeljebb – aztán továbbállnak.

De veszélyes a „nem”-et mondók másik csoportja: *a ravaszak, az aljasak, a gátlástalanok* és gonoszok, a démonizáltak. Mert a saját árnyék tartós elfojtása démonizálja az egész személyiséget. Következésképpen ez a csoport *saját belső démonát közvetlenül Jézusra vetíti ki*: „Ördögöd van!” (Jn 7,20; 8,48.52), „Ördögöd van, és megháborodtál! (Jn 10,20), „Csak azért tudod kiüzni a Gonoszt, mert a Gonosszal cimborálsz!” (Mt 12,24). Az Írás itt a „Szentlélek elleni bűnről” beszél, amely nem nyer bocsánatot (Mt 12,32).

EGY NÉP AZONBAN NEM CSUPÁN egyénekből és egyének csoportjaiból áll, és a kollektív árnyék is nagyobb és autonómabb, mint az összes egyének (egyéni) árnyékai. Itt utalni kell a „szövetségre”, amelyet Izrael felfogása szerint Isten a néppel kötött, s amelyet a népnek Istenhez való hűségben meg kell tartania. Ez az a keret, amelybe a judaizmus egész vallásossága bele van szöve. **A szövetségi gondolat azonban – minden vallásilag pozitív jelentősége mellett – egyúttal az egyének fölötti, terhes kollektív árnyék.** Ránehezedik az Egészre, amelyből minden egyes egyén részesül. A néphez szól Isten. A népet mentette meg. A népnek tett nagy ígéreteket. Csak aki a néphez tartozik, az részese a szövetségnek. A „kívülálló”, a „bűnösök”, az „elveszettek” nem. E szövetségi gondolkodás síkján minden jövő a népé. Pszichológiai, metafizikai és vallási szempontból az egyén még egyáltalán nem ébredt föl. *Az egyént fogóságban tartja az általános alany („az ember”). Jézus azonban félreérthetetlenül a felelős „személyt” válságra szólít fel.* Tehát a fejlődést gátló, egyetemes kiterjedésű kollektív árnyék ellen indít támadást!

Az Ószövetség drámai könyv. Megfigyelhetjük benne, hogyan kísérli meg átlépni saját korlátait, megvalósítani az áttörést a partikularizmusból az univerzalizmusba (pl. Zsolt 73,23-26), de *jelentős kísérletei* ellenére az elvi univerzalizmusra nem jut el, csak Jézusnál kerül sor arra, amit R. Bultmann „az ember Isten előtti abszolút egyénné válásának” nevez (az Istenhez fűződő viszony individualizálódására gondolva). Ezzel az abszolút individualizálódással az egész szövetségi gondolkodás szembehelyezkedik.

Csak hogy! Ha az egyén elzárkózik az elől, hogy megtegye a fejlődésében soron következő lépést, akkor elkezdődik egy visszafelé tartó folyamat. *Regrediál.* Végül neurotikussá válik. Ha egy nép tagadja meg a fejlődés esedékes és természetes lépését, akkor *tömegneurózisra kerül sor.* (Mert a természet és a psziché föllázad a beszűkülés, a csonkítás, a kifosztás ellen, az ellen, hogy kizárják a fejlődési lehetőségek teljességéből, a „létvesztés”, az „ontikus veszteség” ellen (K. Schmid).

Am annak a kollektívumnak az esetében, amellyel Jézusnak dolga van, nem csupán arról van szó, hogy infantilisán, korcs felelősségtudattal megtagadja a fejlődésben soron következő lépést. *Itt maguk a legfőbb kollektív értékek és hittartalmak tiltják a lépés megtételét!* A „legszentebb javak” forognak kockán, ha Jézus ösztönzését követjük – kénytelenek gondolni az emberek. Valóban: a „Magasságbeli” nevében utasítják el Jézus felhívását, és ítélik el Jézust. Egy sajátosan jámbor kollektívum csap át bűnöző kollektívumba. Az Abszolútum nevében követik el az abszolút bűnt. *A kollektív árnyék helyzetet démonizálódik!*

És nem lenne elég hozzátenni: Jézus eme árnyékká változott kollektív hatalom (egyik) áldozata lett. Nem. Ő egyenesen kihívja ezt a hatalmat, nem törődve a személyes következményekkel. Kihívja, mivel ki kell hívnia.

A személyes árnyék

VAN-E JÉZUSBAN IS TÖKÉLETLENSÉG, vannak-e életében meg nem élt, elhibázott, elnyomott mozzanatok? Van-e Jézusnak is árnyéka? A kérdést fel kell tenni, és igennel kell rá válaszolni. *Aki ember, annak árnyéka is van.*

Ha tehát azt akarjuk, hogy a „valóságos ember” meghatározás érvényben legyen (ritkán volt az), akkor

Jézus személyes árnyékáról is beszélnünk kell, a következő **három pszichológiai megfontolásból:** a) Az árnyék nélküli ember *nem lenne ember.* Irreális fantom lenne, nem lenne kapcsolata a valósággal; félelmetes és embertelen lenne, mert az emberhez hozzátartozik a „másik”, a „sötét” oldala is. Az árnyékmentes krisztológia mindenkor doketizmus volt, amelyet joggal vetettek el. – b) Az árnyék meglátása nélkül nem lehet *fejlődésről, integrációról* beszélni, aki nem látja meg a saját árnyékát, az naivan gyerekes, infantilis marad. Márpedig Jézus fejlődött. Például, ha nem szembesült volna a saját árnyékával, azaz nem üzetett volna ki a gyermekkor paradicsomából, akkor sosem válhatott volna férfivá. Láttuk anima-integrációját is. Megkísértésének története eleven emlékezés arra, hogy Jézus találkozott a homállyal, az árnyékkal, a kísértéssel, vagy ahogy a hagyomány nevezi, az „ördöggel”. – c) Az árnyékkal történő konfrontáció nélkül egyáltalán nem lehetséges (mélypszichológiai értelemben vett) *tudatos élet.* Márpedig külön fejezetben mutattuk meg, hogy Jézus tudatosan élt. Ha Jézus nagy tanításai nem egy önkritikus tudatból fakadtak volna, akkor teljesen ki lennének téve annak a gyanúnak, hogy talán mégiscsak egy naivul megélt árnyék torzszüleményei, s azt, hogy Jézus túllépett minden szokott mértéken, tényleg „örültségnek” lehetne minősíteni, ahogyan ellenségei tették.

Ebben az összefüggésben döntő Jézus **saját állásfoglalása;** ő egyáltalán nem érezte szentségtörésnek a személyes árnyékára irányuló kérdést, ellenkezőleg, magától értetődő igennel felelt rá, amikor megvallotta, hogy *„csak Isten jó”* (Mk 10,17-18). Spontánul és totálisan elveti magára nézve a „jóságot”, s ezzel spontánul és totálisan elismeri személyes árnyékát. (A „jó” az egyetlen olyan melléknév, amely sem metafizikai, sem etikai, sem pszichológiai értelemben nem fokozható, túl van minden mennyiségi gondolkodásmódon az érték/ek/vel kapcsolatban; a „jó” egész fogalom, valamiképpen mindig numinózus; elvileg szólva ezért csak Isten jó. Fenti állításával Jézus a humánumhoz tartozónak vallotta magát, amelyről viszont mindig csak relatív kifejezésekkel lehet szólni: mindig csak jobb vagy rosszabb humánumról beszélhetünk, abszolútról soha. Ezért „egyenértékű” Jézus fenti állítása saját személyes árnyékának elismerésével.)

AMINT MEGMUTATTUK, *Jézus szélsőségesen introvertált érzelmi típus* volt. Ezért eleve normális és várható, hogy a *kifelé irányuló vonatkozások a tudat peremén vagy árnyékban maradnak.* Ezt fogjuk analizálni a következőkben **három területen,** mindig szem előtt tartva, hogy nem a tudati funkciókról általában, hanem sajátosan azok *aktív extraverziójáról* van szó!

1) Mindenekelőtt *árnyék* nyugszik Jézus **extraverzált gondolkodást funkcióján.**

A vallástörténeti összehasonlításban mindig föltűnt, hogy Jézus tanítása bizonyos egyszerűséget mutat, *ami külső megjelenését és alakját illeti.* Buddha beszédei pl. elsőrangú gondolkodói teljesítmények. Jézusról ilyesmit nem lehet elmondani. *Ő nem „gondolkodóként” lép eléink,* hanem a konkrét helyzetekben odavetett egyedi mondatok embere. (Az evangéliumokban áthagyományozott hosszabb beszédei kivétel nélkül a szerkesztők vagy az evangélisták kompozíciói!)

A szóban forgó problematikát egyetlen területen szeretnénk *szemléltetni.* Hogy lehet az, hogy Jézus, aki a maga lényegi üzenetét olyan élesen és világosan meg tudta fogalmazni, *a jövőt illetően* megmaradt ködös, határozatlan utalásoknál, általánosságoknál („senki sem

tudja a napot és az órát”; az eszkatológia és az apokaliptika egész problematikájára kell itt gondolnunk; a kutatások szerint az e vonatkozásban Jézus szájába adott állítások túlnyomórészt nem az ő gondolatai). Nos, a szeme előtt zajló életre könnyen reagált határozottan és világosan a maga differenciált érzelmiségével mint integrált fő funkciójával. A jövő viszont sokkal inkább a *gondolkodás* és a *spekuláció* problémája, e kettő viszont „nem feküdt” Jézusnak, hiszen fő funkciójának, az érzelmiségnek a jelen értékeihez van köze, amelyek gyakorlati és egzisztenciális állásfoglalást váltanak ki belőle; a jövővel kapcsolatos mérlegelése viszont igen általánosak maradnak. Tehát: az általános, a határozatlan itt egész nyilvánvalóan árnyékban marad, azaz nem a tudat síkjának közepén helyezkedik el. (Ez a jézusi alaphelyzet közelebből: „Ha egyszer Isten a jelent oly totálisan minősíti, meghatározza, ha egyszer ez az Isten mindenkor megtöltött jelent ajándékoz, minek kellene akkor bármi különöset mondani a jövőről? A jelen, amely Isten jelen(lét)évé lett, garantálja, hogy minden jövő Isten jövője lesz.”)

Persze itt finom, nem pedig durva árnyékhelyzettel van dolgunk, de mégiscsak egy árnyékhelyzettel, amelynek meg is lettek a súlyos *negatív következményei*. Először az, hogy teljes lendülettel ömlött a Jézushagyományba a durva apokaliptika és mágia (a jövővel kapcsolatos „hiányt” pótlendő), majd az apokaliptikával szemben (már az evangéliumokban) kialakuló távolságtartás újból és újból rossz lelkiismeretet okozott („Nem rendezkedhetünk be e világra!”), ez viszont ismételtelen felkorbácsolta a khiliaszta és egyéb rajongó mozgalmakat. Maga a „hivatalos” egyház is oly mértékben fokozta durva árnyékká Jézus finom gondolkodási árnyékát,

hogy (Jézussal, a bíróval meg a világvégével fenyegetőve) kollektív neurózisok jöttek létre, főleg a 15. században. Végül az apokaliptika nem csupán a Krédóban vert gyökeret, hanem minden dogmát is eszkatologizáltak, és az egyházi évet ennek megfelelően tematizálták.

Miért történhetett meg mindez? Nos, Jézust valóban követni szívünkkel és egész egyéniségünkkel sokkal nehezebb, mint tantételekkel és spekulációkkal. Egyébként az apokaliptika a maga tűz- és kénkökatasztrófiával ugyanazt teszi durva módon, mint a végtörténeti eszkatológia finomabb módon. Kivetítik, és ennek megfelelően kívülről várják azt, amit Jézus igényeire válaszolva régen meg kellett volna tennünk belülről (magunkban). Minden probléma megoldását egy külső mirakulumból várni: ez csupán sajátos formája az oly nehezen levethető infantilitásnak, a felelősségtől való irtózásnak.

2) Másodsor: *árnyék* nyugszik Jézus **extravertált érzékelő funkcióján**.

Ez a tudati funkció úgyszólván azonos a „*tények iránti érzékeléssel*”: a valóságosban, a ténylegesben, az adottban van otthon, akkor lélegzik fel, ha a „tapintható valósággal” akad dolga. Főként kereskedők, technikusok, mérnökök között találhatók olyanok, akiknek ez a fő funkciójuk.

Jézus természetesen a számára problematikus extravertióban is számot vetett a valósággal, de amennyire fejlett az „introvertált érzékelő funkciója” (olyannyira, hogy egyenesen mintaszerű érzékelésről vagy hatványozott valóságérzékről beszélhetünk), annyira más a helyzet az extravertió (kifelé fordulás) tekintetében: itt éppen *nem a reális vonatkozások határozzák meg magatartását*. És ezért Jézus *nem* szociális reformer vagy gazdaságpolitikai forradalmár, még akkor sem, ha üzene mindenen vonatkozásokban többet ért el, mint a rá hivatkozók reformerek programjai együttvéve.

A Tizenkettő és a Hetvenkettő missziós útjának példáján szemlélhetjük tételünket (vö. Mt 10,5-15; Lk 10,1-12). A munkás természetesen méltó a bérére. Az extravertált érzékelő funkció azonban megkérdézi (amit Jézus *nem* tesz), vajon meg is kapja-e majd? És mivel egyáltalán nem lehet száz százalékosan biztos benne, intézkedni fog. Nem lett volna-e célszerűbb egy ilyen vállalkozáshoz a következő útmutatást adni: „Ne felejtsetek itthon az erszényt és tarisznyát se! Ügyeljetek arra, hogy legalább egy napi tartalékotok mindig legyen! Ne legyetek megfontolatlanok önmagatokkal szemben!”?

Ennek az árnyékmozzanatnak is meglettek a *negatív következményei*, mihelyt pietista irányultságú missziók tiszta evangéliumként fogták fel, és szó szerint vették. Az újabb kori egyháztörténetem különös árnyékfejezetét olvashatjuk fiatal misszionáriusok, feleségük és gyerekeik sírjainak hosszú során Indiában, Japánban vagy Afrikában. E sírok előtt állva értjük meg, hogy a Jézus extravertált érzékelő funkcióján nyugvó árnyéknak is meglettek a történelmi következményei.

3) A harmadik *árnyék* Jézus **intuíción** vetül. Az intuíció az a tudati funkció, amely a lehetőségeket ragadja meg.

Eltorlaszolt kilátás mellett is talál még utakat, amelyek megoldáshoz vezethetnek. A legközelebbi vagy legtávolabbi lehetőséget megszimatóló zsenialitás ez. Többnyire költők, művészek fő funkciója.

Jézus gazdagon tudott élni az intuícióval. Az érzelmi funkció mint fő funkció mellett bizonyára ez volt az első *segédfunkciója*.

Ragyogó példa a mustármagról mondott példabeszéde (Mt 13,31-32). Mi tette Jézust képessé arra, hogy egy szegényes, keveset ígérő, ellenséges környezetben ennyire merész látomást bontson ki? Nyilvánvalóan csak az éppoly erős, mint valódi és rendkívüli intuíció, amely mindenek ellenére sem téved.

Ez a kivételes intuíció rejtőzik azonban *Jézus legtöbb példabeszédeiben*, ezért pszichológiai szemszögből itt néhány szót kell ejtenünk alapvető értelmezésüket illetően. Ezek nem parabolák és nem allegóriák. Egyszerűen hiányzik az az irodalmi műfaj, amelybe varratmentesen be lehetne sorolni őket. *A mi tézisünk az, hogy Jézus példabeszédei „aktív imaginációk”*.

Először is, miért *„imaginációk”*? Akár olvassuk, akár halljuk Jézus példabeszédeit, mindenképpen „látjuk” őket: úgy peregnék le előttünk, mint egy film. Rögön történésé és cselekvésé válnak számunkra. Miért? Mert eredetileg Jézus számára is történések és cselekvések voltak. Azt mesélte el, amit „látott” és „nézett”. A cselekmény belső szemei előtt pergett le. – Ez az imagináció, amelyet az irányított érzékelő vonatkozás koncentrált közvetlensége különböztet meg a pusztá fantáziálástól.

Amint ismeretes, az álmok mellett a tudattalan még sokféle módon tud hírt adni önmagáról, s ezek egyike az imagináció. Éber, de koncentráltan befelé irányított tudat esetén a mélységi cselekmény „látó szemeink” előtt játszódik le; nekünk aztán csak „utána kell mondanunk”. Ilyen „utánamondások” Jézus példabeszédei; bennük maga a *teremtői mélység* beszél. Innen van hatásuk közvetlensége, mert kerülők nélkül, érzelemtől érzelemhez szólnak. Innen van pregnáns (szabatos, találó, hatásos) voltak, mert a tudattalan csattanós rövidségével, tömörségével szólnak. Innen jelentőségteljes képeik és folyamataik messzemenően archetipikus jellege, s mindenekelőtt esemény jellegük. „Történések”, éppúgy, mint az álmok. Ezek is, azok is numinózus mélységből erednek.

De miért *„aktív”* imaginációk? *Egyrészt* a bevetett koncentráció miatt. Arról a figyelemről van itt szó, amely határozott irányultság és önmagát vetítés, egyben semmiképpen sem „gőrcsős koncentráció” vagy „kínos erőfeszítés”. *Másrészt* mert az imagináló maga cselekvő figuraként aktívan beavatkozik a történésebe, úgyszólván „együtt játszik” azzal. Amint álmunkban látjuk („kívülről”), hogyan veszünk részt mi magunk is („belülről”) a cselekményben. Az imagináló ugyanígy beavatkozik, megszólítja a többi figurát, azok válaszolnak neki. Így Jézus maga is mint imagináló vagy példabeszédmondó benne van a példabeszédek történéseiben. Ő a jó pásztor, ő a magvető, és ő az asszony is, aki az elgurult drachmát keresi.

NEM KÉTSÉGES TEHÁT, hogy az intuíció funkciója szokatlanul differenciált módon állt Jézus rendelkezésére. *Mindazonáltal* erre a funkciójára is *árnyék vetül, amelyben extraverzióját* tekintjük. Amint ez várható is, csak másodlagosan irányul a külvilágra, illetve ott csak különös nehézségek árán tud érvényesülni. – Két lényeges pontra korlátozódunk itt. Először egy Jézus által

legyőzött árnyékmozzanatról beszélünk, majd egy olyanról, amelynek legyőzése Jézusnak *nem* sikerült.

Ami az *első, idővel megoldott* problémát illeti: Kezdetben olyan *partikularizmust* tapasztalunk Jézusnál (Mt 10,5-6; 15,24-26), amely nem illeszkedik bele az univerzális összrendbe, de azután sikerül áttörnie minden partikuláris sorompót, s ennek az áttörésnek az eredménye aztán egy ilyen ige: „Eljön az idő, és ténylegesen már el is kezdődött, amikor az igazi imádók Szellemben és Igazságban imádják az Atyát...” (Jn 4,21.23-24). *S ha valaki kétségbe vonja ennek az ígének az eredetiségét, azt két kikerülhetetlen tanúságtételhez utaljuk.* Az egyik az irgalmas szamaritánus példabeszéde (Lk 10,30-37): ez az emberiség tudat új kategóriáját tartalmazza, amely minden egyes embert magában foglal. A másik a „felebarát” jézusi fogalma (Lk 10,29.30-37; Mt 5,43-48), amelynek érvényessége nem szűnik meg a saját népünk határán, hanem az ellenséget is magában foglalja. A kutatók egységesek abban, hogy a felebarátnak ez az univerzális koncepciója ősjézusi termék.

Egyébként ebben az összefüggésben a hagyomány megőrzött egy nagyon fontos részletet. Kétszer is beszámol arról, hogy éppen *nőkkel* folytatott, komoly tárgyú beszélgetésben kerül sor Jézus részéről az univerzális áttörésre: a kánaáni, illetve a samáriai asszony történetében (Mt 15,28; Jn 4,24). Ezek nagyszerű tanúságai a férfi Jézus anima-fejlődésének (is), mutatván, hogy az anima-integrált magatartás rugalmas, a szituációra nyitott és annak megfelelő, és tágasságra visz.

Ami a *második, le nem győzött* árnyékmozzanatot illeti: Jézus felebarát-fogalma, amint láttuk, minden embertársat magában foglal, de sajnos *nem* mondhatjuk el, hogy *minden élőlénytársat* is, ellentétben például Buddhá kozmikus szimpátiájával, amely az állatoknak is saját metafizikai státust biztosít. Jézusnál e tekintetben megmaradó árnyékszerű korlátoltságról kell beszélnünk.

Pedig mit nem jelenthetett volna, ha Jézus ejt egy jó szót „néma testvéreinkről” is! Micsoda jelentősége lehetne ennek az ökológiai katasztrófával fenyegető jelenben! Legalább a lelkiismeretünket nem hagyná nyugodni, amikor kicsinyes profitvágyból megfontolatlanul egész fajokat irtunk ki. (Íme, Jézus árnyékának e tekintetben is megvannak a történelmi következményei.) Valaki ellene vethetné, hogy Jézus beszélt a verebekről, hogy „Isten tudta nélkül” egy sem pusztul el (Mt 10,29). Az utalás találó, de az egyetlen lehetséges is. [Talán mégsem, ld. Mk 16,15: „Menjete el az egész világra, és hirdessétek ki az örömméretet az egész teremtésnek!” – A ford.] Ugyanakkor olyan nehezen kezelhető szövegünk is van, amely egy egész sertsékkonda vízbe fojtásáról számol be (Mt 8,30-32). Keleten, az erőszakmentesség szellemi hazájában ez a beszámoló folytonos és leküzdhetetlen botrány, egyike azon szempontoknak, amelyek miatt Buddhát vagy akár Rama-krisznát is többre tartják Jézusnál... A későbbi hagyomány (ez is a történelmi következmények közé tartozik) jellemző módon úgy viselkedett, mintha ebben a vonatkozásban hiányt kellene kitöltenie (az ökröt és a szamarat odaállítja Jézus jászolához – egyébként az ökr a Mitrász-kultuszra, a szamar a Dionüosz-kultuszra vezethető vissza –; Tamás gyermekségevangéliuma sokat beszél Jézus viselkedéséről az állatokkal kapcsolatban; a Tamás-akták érdekes poszkatörténeteket tartalmaznak; az egyes evangélistáknak állatszimbólumokat adnak).

Az árnyékprobléma átvezethet minket Jézus esetleges apa- vagy anyakötődésének kérdéséhez. E kérdésfelvetés úgyszólván ellenpróbája lehet mindannak, amit eddig Jézus integráltságáról és animafejlődéséről mondtunk.